

AZ ÉSZAKERDÉLYI ROMÁNOK SZÖVETKEZETI MOZGALMA.

A második bécsi döntés idején Észak-Erdélyben összesen 422 román hitel-, fogyasztási-, értékesítési-, tej-, fakitermelő, stb szövetkezet működött. A második bécsi döntés után azonban a 422 román szövetkezet közül 18 Romániába költözött, 23 csatlakozott a „Hangyához“ vagy a „Szövetséghez“, 23 beszüntette működését, 130 pedig különböző okok miatt közgyűlését nem tarthatta meg

*) Rövidítések: Ö=összesen, H=hírlap, F=folyóirat.

és ezért működését beszüntette, úgyhogy végeredményben Észak-Erdélyben összesen 251 román szövetkezet maradt.

A román szövetkezeti vezetők legelső dolga a megmaradt szövetkezetek újjászervezése, az új helyzethez és az érvényben lévő magyar szövetkezeti törvényekhez való igazítása volt. Ezzel kapcsolatban felmerült a kérdés hogy milyen adminisztrációs minta alapján szervezzék át a román szövetkezeteket?

Erre a kérdésre Ioan Monja szövetkezeti ellenőr adta meg a választ a „Săptămăna“ című besztercei hetilapban: „ami a mi szövetkezeti adminisztrációkat illeti, ma mint kisebbségnek, a volt erdélyi magyar nemzetkisebbség szövetkezetének, a „Hangyának“ a szövetkezeti adminisztrációját kell hogy mintául vegyük.“

Megtalálva igazgatásuk mintáját, hozzáláttak szövetkezeteik egységesítéséhez. A Besztercén, Kolozsvárott, Nagybányán, Szilágysomlyón és Désen működött és szövetkezeti vezetők nélkül maradt 5 szövetkezeti Szövetségbe tömörült román szövetkezetét egyetlen központba kívánták egyesíteni. E cél érdekében felszólították az 5 Szövetséget, hogy tartsa meg közgyűléseit. A felszólítás eredményeképpen az „Andrei Muresiana“ Szövetség 1940. november 19-én, a „Vasile Lucaciu“ Szövetség 1940. november 24-én, a „Zorile“ Szövetség 1940. november 26-án, a „Sălăjul“ Szövetség 1940. december 5-én, míg a „Somerșul“ Szövetség 1940. december 12-én tartotta meg közgyűlését, amelyen kimondotta a „Plugarul“ Központi Román Szövetkezetbe való beolvadását.

A „Plugarul“ azután 1940. december 18-án megtartotta alakuló közgyűlését, amelyen kidolgozták a Központozó csatlakozott román szövetkezetek új alapszabályát. A szövetkezet ekkor azonban új helyzetbe került, mert 1941. január 28-án megjelent a 690/1941. M. E. rendelet, amely a Partiumban, tehát Bihar, Szatmár, Ugocsa és Máramaros vármegyékben működő szövetkezetek helyzetét rendezte, mégpedig kétféleképpen:

1. a hitelszövetkezeteknek, tehát a népbankoknak előírta, hogy csatlakozzanak az Országos Központi Hitelszövetkezethez, mert az 1898-iki XXII. törvény értelmében Magyarországon hitelszövetkezet csak akkor működhet, ha tagja az OKH-nak;

2. a fogyasztási, értékesítési és termelő szövetkezeteket a rendelet viszont arra kötelezte, hogy: a) módosítsák alapszabályukat a magyar szövetkezeti törvény szerint, b) lépjenek ki eddigi központjaikból, legyenek azok akár külföldön, akár belföldön, akár pedig a Partium területén, anélkül azonban, hogy a hitelszövetkezetek mintájára valamilyen új központba való belépésre kötelezte volna őket, vagy erre lehetőséget adott volna nekik.

Ilyenformán a román hitelszövetkezetek kiléptek a „Plugarul“ Központi Román Hitelszövetkezetből, a román fogyasztási szövetkezetek pedig kénytelenek voltak új alapszabályt készíteni,

míg a Központ arra törekedett, hogy a magyar kormány a „Plugarul“ etnikai alapon ismerje el. Erre hamarosan sor is került, mert 1941. április 10-én megjelent a 2150/1941. M. E. rendelet, amely azután etnikai alapon ismerte el a „Plugarul“, mint a Román Szövetkezetek Központját.

A román szövetkezeti vezetők szeme előtt ettől kezdve két cél lebegett: 1. kiküzdni a „Plugarul“ új alapszabályának jóváhagyását, 2.- a „Plugarul“ bejegyeztetni a cégbíróságnál. E célok elérése érdekében az északerdélyi románok és a romániai magyarság vezetői között a reciprocitás elve alapján tárgyalások kezdődtek. Ezek eredményeképpen Magyarország és Románia között megegyezés jött létre, amelynek értelmében Magyarországon a román szövetkezetek ugyanolyan elbánásban részesülnek majd, mint Romániában a magyar szövetkezetek.

A két ország közötti egyezmény első látható eredménye az volt, hogy a „Plugarul“ alapszabályait 1941. június 26-án jóváhagyták és 1941. július 8-án a törvényszéken már a cégbíróságnál is bejegyezték.

Most már csak a „Partium“-ban lévő román szövetkezetek problémájának megoldása maradt hátra. A romániai magyar szövetkezetek és az északerdélyi román szövetkezetek vezetői e tárgyban folytatott tárgyalásuk eredményét eljuttatták az erdélyi szövetkezetek kormánybiztosához, valamint a pénzügyminisztériumba.

Az erdélyi szövetkezetek kormánybiztosa tárgyalásra hívta meg a „Plugarul“ vezetőit. A megbeszélések első eredményeképpen 1942. július 3-án megjelent a 4010/1942. M. E. rendelet, amely kimondotta, hogy a Partiumban lévő 44 román szövetkezet csatlakozhat a „Plugarul“ Központi Román Szövetkezethez. Ez a rendelet tehát lehetőséget adott az északerdélyi románoknak arra, hogy megvalósítsák szövetkezeti egységüket és végérvényesen tisztázta a román szövetkezetek jogi helyzetét.

Ezekután a „Plugarul“ már abba a helyzetbe került, hogy megtarthatta első évi rendes közgyűlését. Erre 1943. július 16-án került sor Kolozsvárott. A közgyűlésen a Központba tömörült 200 szövetkezet képviselői közül 126-an voltak jelen. A közgyűlésen felolvasott beszámoló szerint a „Plugarul“ igyekezett iparengedélyeket szerezni, megszervezte a pénzügyi-, az ellenőrzési- és az értékesítési szervet és gondoskodott arról, hogy a „Tribuna Ardealului“ című kolozsvári román napilapban külön „Szövetkezeti Oldal“ álljon a szövetkezeti vezetők és a román parasztság rendelkezésére.

A „Plugarul“ 1941-ben természetesen még csak erkölcsi sikert tudott elérni. Ez az erkölcsi siker a szövetkezet létének és működésének biztosításából állott. Anyagi eredményeket azonban még nem tudott felmutatni, 1941-es évi mérlege 55.267.92 pengő veszteséggel zárult.

A kezdeti nehézségek, az 1941-es évi anyagi veszteség, de erkölcsi siker után, az 1942-es évben a „Plugarul“ már anyagi eredményeket is ért el. Ezt bizonyítja a „Plugarul“ 1943. július 29-én Kolozsvárott megtartott második évi rendes közgyűlése. A 240 román szövetkezet közül 152 képviseltette magát a közgyűlésen. Az évi működésről szóló jelentésből kitűnt, hogy a „Plugarul“ 1942. december 31-én lezárt mérlege 9.307.13 pengő tiszta jövedelmet mutatott. Ezenkívül a „Plugarul“ az elmúlt évben a következő három irányban fejtett ki tevékenységet:

1. megvalósította a szövetkezetenként való ellenőrzést, úgy hogy most már évente többször is, de legalább egyszer ellenőrzési szövetkezeteinek tevékenységét;

2. megszervezte a gabonaféléknek Romániából való behozatalát. Az 1942-es évben összesen 119 vagon kölest, 13 vagon búzát és 50 vagon tengerit importált Romániából a szövetkezet;

3. a szövetkezet gondoskodott a román kereskedők kiképzéséről. E'gyedül a Központban 8 román kereskedőt képeztek ki és elhatározták, hogy a jövőben eladói, illetve kereskedői tanfolyamot rendeznek.

A „Plugarul“ második közgyűlését megelőzően 1943. február havában Budapesten folytatott tárgyalások eredményeképpen a magyar kormány megengedte, hogy az északerdélyi románok újabb szövetkezeteket, illetve szövetkezeti fiókokat létesítsenek.

Ezek után felmerül a kérdés, hogy Észak-Erdélyben jelenleg hány román szövetkezet működik? A statisztikai adatok szerint Észak-Erdélyben jelenleg összesen 244 román szövetkezet működik. A legtöbb román szövetkezet Szilágy, Kolozs, Beszterce-Naszód, Szolnok-Doboka, Szatmár, Maros-Torda és Bihar vármegye területén található.

Az egyes vármegyékben a román szövetkezetek számuk és jellegük szerint a következőképpen oszlanak meg:

KOLOZS VARMEGYÉBEN: 42.

11 román hitelszövetkezet
29 román fogyasztási szövetkezet
2 román egyéb szövetkezet

SZILAGY VARMEGYÉBEN: 58.

20 román hitelszövetkezet
35 román fogyasztási szövetkezet
3 egyéb szövetkezet

BESZTERCE-NASZÓD VARMEGYÉBEN: 39

18 román hitelszövetkezet
19 román fogyasztási szövetkezet
2 román egyéb szövetkezet

SZOLNOK-DOBOKA VARMEGYÉBEN: 34.

21 román hitelszövetkezet

10 román fogyasztási szövetkezet

3 román egyéb szövetkezet

SZATMÁR VARMEGYÉBEN: 21.

9 román hitelszövetkezet

12 román fogyasztási szövetkezet

MAROS-TORDA VÁRMEGYÉBEN: 18.

4 román hitelszövetkezet

11 román fogyasztási szövetkezet

3 román egyéb szövetkezet

BIHAR VÁRMEGYÉBEN: 15.

8 román hitelszövetkezet

7 román fogyasztási szövetkezet

MÁRAMAROS VARMEGYÉBEN: 5.

3 román, hitelszövetkezet

2 román fogyasztási szövetkezet

UGOCSA VARMEGYÉBEN: 3.

1 román hitelszövetkezet

2 román fogyasztási szövetkezet

CSIK VÁRMEGYÉBEN: 1.

1 román vegyes szövetkezet

HÁROMSZÉK VÁRMEGYÉBEN: 1.

1 román hitelszövetkezet

A felsorolt szövetkezeteken kívül Észak-Erdélyben még 7 egyéb román szövetkezet működik még más vármegyék területén. Végeredményben tehát a Magyarországhoz visszacsatolt Észak-Erdélyben

96 román hitelszövetkezet

127 román fogyasztási szövetkezet

20 román egyéb szövetkezet

1 román vegyes szövetkezet

Összesen: 244 román szövetkezet működik a „Plugarni“ Központi Szövetkezet kebelében.

Az egyes vármegyékben a következő községekben vannak hitel, fogyasztási, vegyes vagy egyéb szövetkezetek:

KOLOZS VARMEGYÉBEN:

Hitelszövetkezet:

Apahida	Nagysebes
Sebesvár	Gyalu
Kolozskara	Kissebes
Kolozsvár-Monostor	Szamosfalva
Csucsá	Nagysebes
Doboka	

Fogyasztási szövetkezet:

Váralmás	Hidalmás
Apahida	Belsőszuk
Kiseskülfő	Kendiloma
Báré	Nádasszentmihály
Nádasberend	Válaszút
Sebesvár	Lapupatak
Kolozsvár	Magyarszentpál
Sólyomtelek	Magyarsárd
Almásköblös	Mezőszáva
Drág	Hosszumacs-kás
Deréte	Sólyomkő
Középföld	Almástamás
Kötelen	Kolozstótfalu
Magyargorbó	Borsaujfalu
Gyalu	

Egyéb szövetkezet:

Sebesvár
Kolozsvár

SZILÁGY VARMEGYÉBEN:

Hitelszövetkezet:

Bábcá	Alsóvárca
Szilágyilvénfalva	Középvárca
Almásbalázsháza	Almásrákos
Tasnádbajom	Alsószopor
Beréd	Szilágy-somlyó
Csög	Szilágy-solymos
Csákgorbó	Tihó
Somlyógyöttelek	Alsóegregy
Márkaszék	Ujnémet
Szilágy-nagyfalu	Zilah

Fogyasztási szövetkezet:

Felsőegregy	Csákgorbó
Szilágybadacsony	Inó
Almásbalázsháza	Zsibó
Felsőberek-szó	Somlyógörtelek
Oláhbaksa	Márkaszék
Kasapatak	Szilágy-nádasd
Tasnádbajom	Naprád
Vármező	Nagyszeg
Kiskalocsa	Felsővárca
Oláhkecel	Középvárca
Somlyómező	Nagyrajtóc
Köd	Pusztarajtóc
Szilágykövesd	Szélszeg

Nagykeresztés
Gardánfalva
Szilágysomlyó
Szamosudvarhely
Szilágysolymós

Szilágyujlak
Alószopor
Somály
Kisgoroszló

Egyéb szövetkezet:

Kraszna
Halmosd
Zilah

BESZTERCE-NASZÓD VÁRMEGYÉBEN:

Hitelszövetkezet:

Beszterce (a volt Functionarul)	Várorja
Beszterce (a volt Meseriaşul)	Borgóprund
Beszterce (a volt Corpul Didactic)	Kisrebra
Kajla	Nagyrebra
Földra	Oradna
Nagyilva	Runk
Szászlekenca	Nagysajó
Oláhnémeti	Sajószcentiván
Monorfalva	Teles

Fogyasztási szövetkezet:

Beszterce	Borgóprund
Felsőbudák	Kisrebra
Földra	Nagyrebra
Nagyilva	Szálva
Kisilva	Mezőszentmihály
Les	Ciblesfalva
Mezőkecsed	Teles
Szamosmokod	Zágra
Naszód	Lompérd
Várorja	

Egyéb szövetkezet:

Beszterce
Teles

SZOLNOK-DOBOKA VÁRMEGYÉBEN:

Hitelszövetkezet:

Kérő	Dengeleg
Onok	Lozsárd
Csicsóujfalu	Sajómagyaros
Csicsógyörgyfalva	Négerfalva
Kékes	Füzesmikola
Dés	Dézsakna
Kisdevecser	Szépkenyerűszentmárton
Szamosujvár	Vasasszentiván
Gírolt	Felsőszöcs
Szamosósmező	Alsótök
Nagyiklód	

Fogyasztási szövetkezet:

Egeres	Szamosujvárnémeti
Bödön	Szeszárma
Kaján	Felsőszöcs
Pecsétszeg	Sajósárvár
Tágfalva	Oláhlápos

Egyéb szövetkezet:

Csicsókápolna	Magyarlápos
Tőkés	

SZATMAR VÁRMEGYÉBEN:**Hitelszövetkezet:**

Nagybánya (a volt Gutinul)	Lacsfalu
Nagybánya (a volt Concordia)	Nagysomkut
Nagybánya (a volt Industrie si Com.)	Réztelek
Csernefalva	Krasznaterebes
Kováskápolnok	

Fogyasztási szövetkezet:

Balotafalu	Mózesfalva
Erdőszáda	Kismajtény
Nagybánya	Avasfelsőfalva
Kápolnok-Monostor	Piskárkos
Kováskápolnok	Kővárremete
Nagynyíres	Nagysomkut

MAROS-TORDA VÁRMEGYÉBEN:**Hitelszövetkezet:**

Görgényhodák	Teke
Alsórépa	Marosszentkirály

Fogyasztási szövetkezet:

Faragó	Szászrégen
Görgényhodák	Erdőszakál
Görgényhodák-Erdő	Szentmihály
Tekeujfalva	Mezőszentandrás
Libánfalva	Mezősókól
Libánfalva-Erdő	

Egyéb szövetkezet:

Görgényhodák	Marosvásárhely
Szászrégen	

MARAMAROS VÁRMEGYÉBEN:**Hitelszövetkezet:**

Dragomérfalva	Máramarossziget
Majszin	

Fogyasztási szövetkezet:

Jód	Szaplonca
-----	-----------

BIHAR VARMEGYÉBEN:*Hitelszövetkezet:*

Élcséd
 Bárodbeznyo
 Baromlak
 Tataros

Váradles
 Nagyürögd
 Papfalva
 Biharszentandrás

Fogyasztási szövetkezet:

Bárodbeznyo
 Kőrösgyéres
 Váradles
 Kőröspestes

Vizesgyán
 Kőröstopa
 Mezőszabolcs

UGOCSA VARMEGYÉBEN:*Hitelszövetkezet:*

Halmi

Fogyasztási szövetkezet:

Betarcs

Ugocsakomló

CSIK VARMEGYÉBEN:*Hitelszövetkezet:*

Vasláb

HAROMSZEK VARMEGYÉBEN*Hitelszövetkezet:*

Bereck

A román szövetkezetek összesen 885.500.31 pengő üzletrésztőkét képviselnek.

Az északerdélyi románok körében újabban felvetődött az a kérdés, hogy miképpen lehetne megvalósítani azt, hogy a fiatal román papok és tanítók falvaikban jobban kapcsolódjanak bele a szövetkezeti munkába és alaposabb gazdasági, illetve szövetkezeti felkészültségre tegyenek szert. Erre a kérdésre egy román teológiai tanár adta meg a választ a „Tribuna Ardealului“ című kolozsvári napilapban. Azt ajánlja, hogy a román Hittudományi Főiskolákon és a Fiútanítóképző Intézetekben legkevesebb egy szemeszteren keresztül tanítani kellene a szövetkezetek elméletét, be kellene vezetni a gyógynövények, a méhészet stb. tanítását is. Hogy ebből a kívánságból mikor lesz valóság, az a jövő kérdése.

Ha az északerdélyi románok szövetkezeti mozgalmával foglalkozunk, akkor külön ki kell emelnünk egy szövetkezeti, amely a legnagyobb román gazdasági erőt képviseli. Ez a beszercei „Regna“ fakitermelő és értékesítő szövetkezet. Azzal a célkitűzéssel létesítették, hogy a II. határőrezred körülbelül 200.000 hold

kiterjedésű erdejét, amely Beszterce-Naszód vármegye északnyugati részén terül el és amely a 44 határőrvidéki község tulajdonát képezi, kitermelje.

Ugyanis a csíki magánjavak keletkezésével egyidőben a volt keleti határőrezredek három vagyontömeget kaptak meg. A székelyek két részben, mert eredetileg nemcsak a csíkiek, hanem a háromszékmegyeiek is megkapták az őket megillető vagyonrészeket. Ugyanakkor kapták meg javaikat a besztercenaszói román határőrök is. Ez a hatalmas birtoktest éppen úgy megmaradt közbirtokossági vagyonnak, mint a székelyeké, mert ez is éppen úgy erdőségekből állott, mint a csíki.

A román uralom alatt a csíki magánjavak rengeteg üldözéssel mentek keresztül. Külön fejezete lesz egyszer az erdélyi magyar sorsnak a csíki magánjavak történelme, amelyben visszatükröződik majd az egész román kisebbségi politika.

Ilyen előzmények magyarázzák meg azt az érdeklődést, amelyvel a magyar közvélemény a beszterce-naszói román magánjavak magyar kezelési módját kíséri.

A román magánjavakat a „Regna“ Fakitermelési és Értékesítési Szövetkezet kezeli, amely kizárólag román nemzeti célok szolgálatában áll.

A második bécsi döntés óta a „Regna“ történelme három korszakra osztható. Az első korszak 1940. augusztus 30-tól egészen 1940. szeptember 26-ig tart, amikor is a szövetkezet vezetők nélkül maradt, mert ezek önként elhagyták Észak-Erdélyt és átköltöztek Romániába. A román határőrök ekkor három táborra szakadtak. Egyesek a „Regna“-t az Erdőigazgatósághoz akarták csatolni, hogy annak kereskedelmi szerveként működjenek; mások a „Regna“ azonnali feloszlata mellett foglaltak állást; végülis a harmadik csoport kerekedett felül, amely a „Regna“-nak a határőrvidéki községek saját vállalatoként való megtartása mellett döntött.

A második korszak 1940. szeptember 26-tól egészen 1941. február 15-ig tart, amikor is a „Regna“ hadiüzemként működött.

A harmadik korszak 1941. február 15-től 1943. március 29-ig terjed, amikor a „Regna“ új intézőtanács vezetése alatt tisztázta a szövetkezet jogi helyzetét, új alapszabályt készített, megtartotta évi rendes közgyűléseit, a termelést a maximumig fokozta és ennek eredményeként igen szép anyagi és erkölcsi sikereket ért el.

A „Regna“-nak ma már a következő öt helyen működik üzeme: Kisilván, Máriavölgyön, Domhátfürdön, Domavölgyön és Borgóbesztercén. Ugyanakkor két lerakata is van, mégpedig: Felőrborgón és Fiádon.

A „Regna“ egyik legnagyobb feladata a több mint 100 tisztviselő és 8—10.000 munkás ellátási problémájának a megoldása veit.

A „Regna“ működésének eredményességét mutatja, hogy az 1941-es évben a „Regna“ évi tiszta jövedelme összesen 435.852 31

pengő volt, az 1942-es évben pedig 413.003.79 pengő. Ebből az összegből 104.985.11 pengőt a „Regna“ iskolai célokra, diákok, egyetemi hallgatók támogatására, határőrvidéki községek, egyházak segélyezésére, a vidék szegény, vagy szerencsétlenül járt családjainak felsegélyezésére, román kulturális intézmények, a „Tribuna Ardealului“ című kolozsvári román napilap és a „Săptămăna“ című beszercei román hetilap támogatására fordított.

Ezek az adatok és szép eredmények bizonyítékai egyrészt annak, hogy az északerdélyi román szervezetek tevékenyek, másrészt pedig azt igazolják, hogy Magyarország az az állam, amelyben a román szervezetek a második világháború idején is a legteljesebb szabadságban működhetnek és virágozhatnak.

Pusztai-Popovits József.